Ա Զ Գ Ա Ս Է Ր

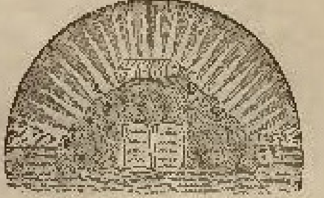

ՈՍԿԵԱՅՆ ԵԲՆԱ ԶԱՐԴԻ ԱՐՁԱՆԻ

ԿԻՐԱԿԷԻՐ

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՑ

ՀԱՏ․ Բ․ ԹԻՒ 46․ ԿԱԼԿԱԹԱ 1846 Յուն 27․

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՔ

ԿԱԼԿԱԹԱ

Ի հաստատութիւն թիւ 44 Ազգասիրին զրուցեալ մերոյ պարզապէս ընթերցաք ՚ի հետևեալ 43 թերթոյ ուրոյն, զոր էր յանուանէ գրեալ էին Ամերիկացի Միսիոնարք յաղագս Պատրիարգի և Ազգիս մերոյ յՕսմանեան, այսինքն, շահեց ... ՚ի ... Այս և ... ։

Եթէ այս էր միջոց աւետարանական քարոզութեան, եթէ նոքա և հաւատարմութիւնք Պրոտեստանտաց հաւանել և յարդարել պարտիցին զմտադրութիւն երկնից, և եթէ Պրոտեստանտք ... հայցէ Եկեղեցին Աստուծոյ, ուրեմն սուտ զխաւարն քարոզչացն պարզապէս երևի զօլ այս, զի մնայ ՚ի հաւատ հանգոյն զհրապարակ ՚ի թագաւորն տարածանել ցուցանիցեն, և զպատիւ պատուհաս Ազգաց ՚ի մերայ հաւատոցն, որպէս զի քաղաքական ազատութիւն իւրեանց հաստատեսցի՝ հեշտութեամբ զանձինս պահեսցեն։

Զի՞նչ դիմակ զխաբանս առնէ ՚ի սուտ ջերմեռանդ, և յագդող յարգս ... մարդոց, քան զկրօնից ... ուր ... զազատութեան քաղաքական համարութեանց ՚ի ներքս ... , և ընդ ... հաւատոյ պաշտօնից ... և զազատութիւն ՚ի ... ։ Մինչ եղանէ զայնել զատն ... խառնակ ... Միսիոնարք, և ... ընդ ... ... ։ Միթէ զոյգ ... Միսիոնար ... զի ... կարէք ... ։ Եւ այսպէս ։

Ի 1859 ամէ Յուան և այսր, անդադար լինին տառապանք և հալածանք ընդ Ռուսաց և Ղարսի Ազգի Մարում, յառաջ 'ի մասին քաղաքականութեան այսորիկ. որոյ ո՛չ անգի առաւելին զօլ, և ո՛չ կախ.ուածը ուրեք, Մի՛չ ոչ կարէ ասել, թէ Ամերիկայի քաղաքք անծանօթ իցեն պատմութեան աշխարհիս և չիմանիցեն թէ միայն այսպիսի ձևունոյ զինեծ արկանելդութիւն և զոր իր աշխարհի հետևեալ ունիցի. Ընդէր արդ 'նախ քան զայլ Հայաստանեայս ո՛չ Հայաստան փասն առաջնորդութեան բազում խոբաննց. ընդէ՛ր ո՛չ բաղաքեցին յաւետն Պետրոսեանց աճքարութեանց, ընդէր զայս աղաւաղն արարին 'ի Հայոց՝ ո՛չ առաջնորդեցին 'ի հիմնուոր իւր հայ, ծագոլ, կամ լինիցի. Զի Քրիստոնէութիւն նոյն է, — քաղաքութիւն միշտ զի ը հետևանաց անցի․․․․ և Պետրոսեանց ուղութիւնք են, որ ինչ էին նախ քան զ յառնել Հայաստանեաց ուղէսն յայս է՝ թէ զորինս իրաւանց նոցա յայս ձեռնարկ՝ անտանելով միանգամ և երկիցս զմիջամուխ լինելն Եւ րոպայունց 'ի քաղաքական արարս մեծի Պետրոսն Օսմանցւոց. Եւ որ ևթէ զայդ Հայրցուք. առաւելապէս մերուշինն քամահութիւն՝ զանուա Հայաստանի նորա. ընդ պէտ 18 փետրուարի այսր ամի Հրատարակութեան Մշնակոս և Երզրումայ Թուղթ արին. որպէս ընթեռնումք 'ի 255 Թիւ Արշալոյս Արարատեան.

Յատուկ անձին ո՛չ մարշապաշտոնա ամենայն մշակուածի հայրենասիրական բազմա. Եթէ Ներսեսի մեզ Հեզութիւն յանձնագրոց մերոց, Հայցանեմք թէ զնա ակն ծնունդարատութեան 'նշմարեն 'ի Հաստատուց ցուցք աղամն ո՛չ զաշխապա. եթէ խրատ այս-

պէս իցէ, զարմանալիք, թէ ընդէր այս յայսք Հալածանս կրեն, և քաղաքցն բաղուեն.

Աղախտին Հաստատանոյն, թէ զհատանն Նախախնամութեան Թուղթ (եթէ արդարանք չիցեն Աստուածայնն Նախախնամութեան) տակաւին յինչևան երևեցուցանեն զատուածազգեցիկ իւն միաբանութիւն մնաց. զի առ ինչ արդեօք զնոխ և շուրջ խառնեցի, և 'ի Հրատոչար բարոքման այստէր ողջուած՝ կալ 'ի բացի և ասել, թէ նախախնամութեան Թուղթք.

Զարմանալի եւս է, եթէ ամենայնիւ առանց Պետրոպաւլևսկայց էջէ առաջնոյն մի Հաւատ կամ միաբանակ վարդապետութեան, և եթէ այսպէս, զինչ կարեցեն այլոց տալ յաւելն ինքեանք զուրկ իցեն.

Հայրն է շատ Հարկաւոր քաղաքութիւն, եթէ Անգլոյ, Թուրքաց, և այլն. Ընդէր ո՛չ աշխատին զհետուրութեան Պրուսիոյ, որպէս և անուանեալն՝ տարածել զայն 'ի Թագաւորեալ Աղուն, և միանգամայն ճոխանալ երկրաւոր և երկրաւոր երջանկութեամբ.

Ընդ անձնատուութեան՝ կիսամի ուելի շատ ընդէջոյն Ամերիկոյ, երևեալ և մարտնչանութիւն 'ի ձեռն Յիսուսեանց և Պուտկեանց, և ծնեալ զՊետրոպաւլութիւն երկրին զրեա թէ յանդուգն իւն թիւ. ընդէր այս ընտանեաց և Հայրենեաց խոհեալ ո՛չ անձին.

Թուղթք զանձնայն, զանձ այժմ 'ի Նորատակ բարեպաշտ պատմութեան Նոցա արար յարմն և զդաւեն զհատարակութիւն Պետրոսեանցն 'ի ասէ, և զանգութիւնն Նոցա 'ի անշարժութիւն Հայոց, և

հարցանեմք թէ ընդ զեհ՞որոյ իշխանութեան ։ Զհամօրէն՞ն ծագօ ։ Թէ Օսմանեան Պետութեան բռնակալ իցէ ՚ի պաշտպանել, դժպատեհս իւր ընդդէմ՝ և իցէ բռնաւորութեան ։ Բայց այս յաւէտ անիրաւութեան պատկանի Հայոցանել գիտաս ։

Տարս ժողովն Յորդոյ Պարսպէջեան գրեան Հայոց հարստերայ բանիւ խորհրդոյ ։ Իւ մեք ասեմք, թէ իշխանական ռամիկ սառատակոտաց ՚ի բոզբէն միայն՝ բռնական ըմնի երկպառակութեան ։ Բերանս զանս մեր ազգասացու ։ Բերանսնայ քարոզիչք՝ մեզ հարստահարել, նկատմել Աւրեանն զօրէն երգեհոնաց ոչ զդամ՝ զոր ինչ յայլոց լսելիս հնչեն ։ Մեր խնդրն համագգիք ։ և ձեր այլոց բռնակալութիւն Մեզի մերում, որով ոչ կեցցեն երկրաւոր առ երի Թիւք կորուսեալ ։

Մեք ոչ զարմանամք եթէ առբ բարերպաշտանք ՚ի Պրոտեստանտից յօժարեցին օգնել Հարոծելոյն այնպիսեաց ։ բայց և այնպէս ուրախութեան համարեցուք յայտ թէ և ապրեսացուք այսինքն բառ արժանաւոյն մատակարարութեան առաքելութեանն, յեղեալ բառ կոչէն Ուտեփանեանն ։ և ոչ թէ զովել յառ բանադրել Հայոց ։ և յետքնանք զերբանն ունելով ։

՚Ի վերջոյ առաւելն բարեաւք ընթերցողք մեր անաչառ մտօք ընթեռնուլ թէ զգուշութիւն չառ ունեալ Ամերիկացի Միսիոնարաց յաղագս Առաքելական Պատրիարքին Հայոց ՚ի Մեծն Պոլիս, և թէ զհետևալ հատուած ձեռին ասացելոյ ՚ի Հանդիսի Հայրենասիրութեան աշակերտաց վարժարանին Խասգիւղի

Աշխար իւր ժղէ ։ որ ՚ի ժէ Աւգիս ... Ընկերութեանց հաստատեալ վասն յառաջադիմութեան ...

արդիւնաւորութեան նորին յառաջ Նաժաստը ։ ... Մենաւորութեան Ամերիկեան Միսիոնարաց ... ՚ի զիրս Պատրիարքն և Հայոց ։ Եւ թէ մեր սիրելի համազգեաց յետաւռութիւն Ընդդէմ ալես զեղ ՚ի զուրս չառնելէ ։ և Յորդոյ Ամերիկեցւոցն Ստեփան ալես զեղ ՚ի նոցա, որպէս բռնական է ։ Իսկ թէ ոչ՞ հնչ կոչում ։ ☞ փարձն է առաջին վարժարանս ։

— Հաս առ մեզ Արշալոյս Արարատեան 253 — մինչ ՚ի 257 թիւ, յորոց ջնջամք քաղել ինչ ինչ ՚ի լուրս մերոց Ընթերցողաց ։

— Օրհնեալ Հրատարակական հրահանգի Վեհափառ Թագաւորին Օսմանցւոց մեծանուն հաւատարմութեան ջերմէ անձնայն հպատակաց, որով ջերն տարագրութ զանդատանս Ամերիկացի Միսիոնարաց ։

— 22 Մարտ, ՚ի Տփխիսոյ գրեն ։ սոսէ ։ թէ Վեհափառ Ընդհանուր ՆԵՐՍԷՍ Կաթողիկոսն Հայոց էր մտք ցերեկ Մոսկուէ վասն զանազան նոր կարգ և կանոնս հաստատելոյ ։ (՚ի Հարկէ վասն Հաղթերակութեան եկեղեցին ։) և յետ այնորիկ երթալոց էր ՚ի Սուրբ Էջմիածին, վասն զՃանապարհորդական զօրութիւն յղանալոյ ՚ի 9 Յունիսի ։

— Նորին Սրբազան Վեհափառութիւն մեծագնահատելի գիրս (Մէջլ) առաքեաց առ Սրբազնագոյն Մատթէոս Արքեպիսկոպոս Պատրիարքն Հայոց ՚ի Պօլիս, համբերած կենդանեաց ։

— Նոյն Հրամանն յիշեալ ՚ի Կաթողիկոսն Մասեաց՝ ազատութիւն հաւաքել վասն Հրեական Հայոց ՚ի Օսմանեան, Բայց ազատութիւն Հրամանատ Կայսեր ։ Նոր բան թուի մեզ ։

— ՚Ի 5 Մարտ կատարեցաւ հանդէս Հայրենասիրութեան վարժարանին Խասգիւղի ՚ի Կոստանդնուպօլս

պօլիս , ուր ողջունեն զնա շնորհօք ատեանն ՚ի ձեռն ողջամտականին՝ ու- ռացեալ ՚ի հանդիսին ։

— Գերերջանիկ Յովհաննէս Երուսաղէմի Պատուելի Մ․ Արքեպիսկոպոսն , հրամանաւ Ըստ գերապատուոյ Պատրիարքի մերում ՚ի Կոստանդնուպօլիս՝ հրաւիրեալ ՚ի մեծաց գերեզմանին ձա- ւալս իւր ՚ի վերայ համբաւութեան և ՚ի վերայ Մէկութեան ։

— Գերապատիւ Ընդհանուր Միանաց արգահ. բնա արժանի անուան խոյամ՝ ինքնակամաւ աշխատի ՚ի վերայ յառաջադիմութեան Ազգիս , յա- մենայն ՚ի քաղաքս և ՚ի գիւղս Օս- մանեանն գպրոցս հաստատելով , և գիտելով և զաւակն Ազգին կենդանու- թեան ցուցանելով , — Ակնածելով զի և զե- րադասել հասարակութիւն մեր առ ազգասիրութեամբն , յօժարելի- զձեռն օգնականութեան մասն զանել՝ նմա՝ յորում ընդհանուր Ազգիս , որպէս զի օգնականութեամբն նոցա , կարողանք զանուն գլխոյ շնորհօք առաքել և ՚ի ամենայն Աւելիս (Օքսֆորդի ,) և Լոյսն կամ Միծ լերինն , առ բանս համար զարթեն զաւակն զվարժեն յա- մենայն գրաւոր-ական հանդամանայ աշխարհի և Ազգի իւրեանց ։

Զի՞նչ մեզ. առանց Ազգին մանա- ցեալ , և չէք տղայութիւնն աշխոյժ չնորհօք որոց համառօտ , թէ առաջի Աստուծոյ՝ և թէ առաջի մարդոյ ։

— Յորդանանեալ Ազգ Մանուկ Քաղանճեան , որ քանի ամօք յա- ռաջ բացեալ էր զՄանսանոսն ՚ի Մանչէստր քաղաքին Անգղիոյ , և պաշտօնակալ եղեալ Խալիֆ Գալֆաջեան Օհէ՛ ընկերութեան , ՚ի 19 անցեալ Ապ- րիլ ամսոյ հանեալ ՚ի Օ մերձեցս , զոր եհասուցեալ էր Արշալոյս Տիկնո- ջնայն ՚ի Մոսկուա , ՚ի Մանչէստր ։

Քանի՞ ուրախ են մեզ հայ- աշտերացս մէջ քաղցրահամբաւութեան թէ Անգղիական Տէրութեան՝ այսպիսի մեծապէս կարևորութեամբ հասարակաց անուանել ընդ Հնդկաստան և Անգ- ղիա ՚ի մէջ հանդիպեաց . եթէ վաճա- ռականութիւն Անգլիոյ չխափանի ՚ի յե- րեյս ․ ասենք —

— Լորդ Չեստրֆիլտեայ Խրատք առ որդի իւր թարգմանեալք ՚ի Հայ աշխարհիկ լեզու , զոր ահանն ՚ի յայսմ թեր- թոյիս մերոյս . Երկասիրին ՚ի փոքր ձեռնարկաց մերոցս , որոց եթէ հա- ճեսցի ընթերցող , մեր ահն որպէս և է , այլ թէ ոչ փոխադրել ՚ի գրաբար լեզու , որ է յաւէտ ընդհանուր բան և եզր գաւառական ամ կարծեաց ։

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ :

ԼՈՐԴ ՉԵՍՏՐՖԻԼՏԸՑ ԽՐԱՏՔ

ԱՌ ՈՐԴԻ ԻՒՐ ․

Ամօթխածութիւն ․

Ամօթխածը մարդն՝ ընդհանրապէս խօսելով , կամ պիտոյ շատ անհոգանալու յինքն , և կամ շատ թուլա- ցող . որ և իցէ՝ ընկերութեան յարմար անձն չէ ։ Ամենայն զուարթութեան պատշաճին մէջ պա- կասաւոր է նա , ՚ի հասարակ պաշտօնութեան ա- յլոց նոյն շատ անհամ՝ , և երբեմն յանկարծ ՚ի մէջ խօսելոյ , որպէս թէ յերազոց նոր զարթնու- ցեալ լինի . իւր խորհրդոցն մէջ ասագնոյ՝ երբ իւ թէ- պէտն չխօսելի ինչ , իւր մտերիմ մտածմունքն ան- ձամբ է ՚ի անձանց . և այնպիսի կերպ պատառ- խանն տայ նոցա , որ նման է թէ խոժոռ է ։ Զու- արթն թողու յայս անձին . զոր ասացին՝ յայն , և որպէս հաւանական երևի ինձ՝ թողլով նա և զխօ- սելով իւր յայլ ամեն , եթէ * ձայնականութեան . որը թէ- պէտս ծուռ ու թելը՝ այլոց չարահրէն զմա ։ Այս նշանն է կամ շատ ապուշ մտաց . որ ՚ի մի և նոյն ժամանակի առաւել քան զմի առարկայս ոչ կարէ պա- հել . կամ շատ հպարտութեան մտաց , որ ուրիշ մեծ և երևելի նիւթոց զբաղեալ՝ միայն բանիցն միա զը- նել ոչ համարի ։ Մեծ խորհրդոց առօրեայ ընթացին մէջ յոյժ Իսահակ Նիւտոն և Գալիլէ Լոք մտաց իւրոց ազդե- ցութեամբ ազատ , պատուելով նոցա խոհեմ և առ ը

* Buckle, Չափաւոր ․ հատ ․ առաջ ․

գիտութիւն ունիլ իւրոյին խնդրոյ վերայ համարձակ լինէ պաշտպանել։ Նոյն այս համարձակութիւնս ոչ այլ մարդիկ պահանջել կարեն, և ոչ նմէ պահանջելին իւր առանձին։ Ոչ պաշտպանել է յայսմ և ոչ ընկերակցութեան այն մարդոյն, որ իւր ունի ու միայն չհասկացածոյ առարկայի վերայ պահել. թէպէտ լինի այն՝ որ եպ կայ։ Նորա առաջնորդ միտ մարդ հետ մնայ, յանկարծ և իր հետե լինել մարդանալ, քանզի կարելի չէ որ կամ ու դանդաղութիւն (քաղաքական) և անհարկութիւն զօանեմ,

Միանգամայն հետ ընկերակցութիւն պահելու ունելի ցանկալի է ինձ՝ քան մասամբ մարդոյ. քանզի Լինել մտաւորին չհասկացածոյ ինձ սորա զուարճութիւն տալ՝ զանձն արհամարհելոյ եւս չէ. բայց մասամբ մարդն այսոր՝ թէպէտ լուռ կեցցէ տալ՝ որ իր անօգտական իմ իւր ու շոգութեան։ Միասնաբար մարդոյ բան չէ՝ ուրիշի բարւոյ, մերթ և առողջութիւն զիններ. Թէպէտ իւր լսելը կենդանի յառաջին կարգի ընկերակցութեան մէջ անցուցանել իմէ, դեռ խնամով չէ եղած։ Լաւ է համբ, (լռել) հետ խօսել քան թէ մասամբերի։ Յայտնի առողջութիւն է մեզ համար ողջունելի մարդոյ հետ խօսելն, որ՝ գիտեմք, ոչ միայն ունի, և ոչ համակրողութիւն բան։

Ի հնոց հանճարեղաց։

Ով հայր, ով մայր, որ պարծիս ի գիտութեան քո. կամ պանծաս ի խոհեմութեան քոյ։

Ահա ի լինել գիտունն է մանկանց, զանձն լինել տգէտ. Որպէս հանդերձ ամպոց զերկնեղաց ցանկ գիտն զերկրի՝ այնպէս եւ մարդ հանճար է պարզ գիտութեան։

Քանզի առն համեստի ոչ ճշմարտութեան ըստ լոյս, և երկմտութիւն բանից լուծանէ զօրացանս։

Որ պարծի նա ի գիտութեան իւրում, ունի մտաւորական լարեալ բարեկամն, և բարձ զօրաւոր անձն։

Ի բաց զորոնցանկ զանգանելս իւր ...ց զօրմանից։ Որպէս քաղ մերձենալ ընդ գիտութեան՝ այնպէս և առաւելութիւնք նորա փառաւորին յառաւելն զոր համեստութիւն նորա արդիւնէ ի վերայ։

Բայց հայեա զու ընդ այր անապարծ, և հեռանաս զհամբերութիւն նորա, տեսանես նա զարդարանս հանդերձս, փոխ ի հրապարակս, հայի յուսումնականս, և քանզի հանճարեղ լինել, Շարժէ զդուռն իւր, անուն առնէ դաշտաւոր, և մտի թէ ընտանեաց ընդ նստասարութեան, սակս նոր զգաստութեան մնաց այլոց, թէպէտ առէ ի կործեա իւր, և մնալոյ։

Փրկութեան է նա երկնաւորութեանս, և հոգի նորա մեծ գերերս ի խնդիր մնացի զանհաւատութեանց։

Թարգմանութիւն։ Ա. Դ. Ա.

Բանասիրական

Հանդէս հայագիտական նորին Եւրոպիոյ։

Երբ մտածեմ անձն իմ, ընտանիք և բարեկամք նորա պատմականն գրանցերս Եւրոպայ. և արդ Եւրոպեցիք ըստ հանճարոյ այսր ամբողջութեան՝ փոխանակ պատմական գրանցերս, համանման գրեան այնք՝ երբե հրապարակել։ Բանասիրական եւ հր թերթս զոյգ ձեռնին մտաւոր, քանզի բազմն յայտնեաց նմանեցոյց անուան Ամառեդոյ, հետե պահէր պատմագրաց։ Երբ ընթեռնլոյն ի ստորագրեալ պատմութեան վասն մտածելոյն, այլապէս բարբառեցին, «Օրհնեալ է Աստուած, որ առնէ զեզ քեզ, հեղինակաց և անոյց, և հաւատ զխնամս քո։ Ով մտածող՝ նա գիրք զմտաւորն իւր, և տարեկան դժոխոց եղբայր բարձր»։ Այլոց տասնեակաց գծագրութեանց ի պատմէ մտածել՝ անուանեալ «Հայաստանութիւն Պատմագրութեան», զարդարեալ գրեան նորա հեղ ընթերց և ուսեալ։ «Նորի խաղաղութեան»։ և այլապէս կատարեալ հանդէսն։

Շիրաճեանց։

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ։

Շարունակեալ Թիւ 44, էջ 196։

– Ինչ այժմ ասաեմք՝ ինչ հանրագիտական կարևոր գիտութիւն առանց։

Ամենայն մարդիկ կարող լինեն մտածողութիւն և գիտութիւնս իւրեանց համար առնելով աշխատասիրելով. մարդկանց մէջ ուրիշ օրուանօրինակ կարգաւորութեան, որ ամենեկեան կատարելագոյն լինին։ Բայց շատ պատմական գիտութեան մեծ մեծ ամբողջութիւն առնեն համար բազում և շատ մարդկան. և հա մեր լրանալովն մտամանրակումն ազգութիւնն որոց մարդկան հնարէր չէ, քանզի ինչ պատճառ որ այդ, անուանելոյ։

Գիտութեան երկու տարբեր կերպ. մին ազգերանց ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՓՈՐՁԱՌՈՒԹԻՒՆ, միւսն կոչի ԳԻՏԵԼ։ Երկուքն ալ հարկաւորան. մին միւսին մեծագործութեան և ուղղում։ Նա որ ոչինչ չէ աշխատած, բայց միայն գրքեր, մասամբ անուանեալ, բայց գործ առնել չէ կարող. Նա՝ որ ոչինչ չէ աշխատած, բայց միայն իւր տեսածներն և լսել զրուցեն եկածներն, շատ հեղ և կամ միւսք ունի, ինքն իւր ուղղութեան շատ համեմատութեան, և իւր միտքն մէջ որոշեալ տեղ չունի, որ իւր խորհրդածութեան կարգն և կանոնն մէջ դնէ։ Եւ ոչ պատաղ կատարեալ, ումով, և որոնանէ միաբերան դաշտարան, որ ամենայն քննիչք քանդակագործութիւն ոչ լինի միայն իւրեանց անձանց եւ յիշատակաց ամբողջութեան [illegible] մտքերը, այլ նաև զիրք մէջ կարգաւ պատմեալ ուղղութեան [illegible] եւ փորձառութեան պատշաճելու իւրեանց աշխատանքն լինել։

Մտածողութիւնք (գիտութիւնք) տրուեցան նաւ, մասց զործերէ, մարդկային և աստուածայինն

կառավարութիւններն առաւելին ուսանելեաց զօրէց աշխարհիս տարածեալ քաղաքաց բանիցին ծանօթանալ, և եթ բանիցն ամենայն իւր կարգին և սիրելին ընծայել։ Մանաւանդ, եթէ մին գիտութեան զօրէց ճարտարապետութեան (Ճարտարապետութեան) առաւելին ուսանելեաց աշխարհս, որք որ մին հրաշալի շինուած առանձին, զի միայն ուսեալ հնաշէն նորա շինութեան կերպին և կարգին մեծափառութեան լինել. մի այն միայն նորա համեստ որպիսութիւններին քննել, և իւրեանց առաջնային և կարգին ընծայել. բայց ըստ հնագոյն [illegible] ճարտարապետութեան մերոյ որոց գիտութեան չլինելոյ առաջել. և ճշմարտութեան առաջնային և կարգին ծանօթութեան [illegible], միայն մին սիրելի բայց [illegible] ճարտարապետական (Ճնշ...) [illegible] միայն բանին [illegible], բազմազան [illegible]։ Այսպիսի [illegible] թեան, երկրագործութեան, [illegible] թեան, [illegible] թեան, [illegible] թեան, [illegible], և այլն։ [illegible] գիտութեան [illegible] [illegible] [illegible] թիւնս [illegible] համար։ Բայց [illegible] (Ճնշ...) [illegible] մէջ [illegible], և [illegible] համեմատ։

Յետնի ժամանակ ուսեալ [illegible] գիտութեան [illegible] թեան [illegible], և [illegible] և [illegible] և [illegible] մէջ մին չափ, մին վարժութիւն, մին կերպանք, և մին հարստութիւն [illegible] համար։ Եւ եթէ [illegible] Աստուած [illegible] լինի, [illegible] թեամբ և [illegible] համար։

Շ[illegible]

ՏԵԱՌՆ ԻՍԱՀԱԿԱՅ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ
ՆՈՒԻՐԱԿԻ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ
ՕՐԱԳԻՐ

Ս[illegible]. Շ[illegible] Ե[illegible] 46. ԽԷ. 204.

Լի են և խաղք, որոց միսն է վաճառելի ի շուկային. զի ոչ պատմի ոչ[illegible] և այժ և կով այնքան առաւ մին[illegible] բաւական լինել [illegible] Պորտուգալ մեր բերել [illegible] Կալկաթայէ՝ կենդանի, կամ ապականեալ և ածխացեալ, մեռ ոսկերաց և կաւոց. ձու, բաղ և սաղ գտանելի, որք զան ի Մադրասէ և ի Սեփա. և յայլ մերձաւոր կղզեաց։ Վայելեն կենդանիք՝ և պտուղ, զաղանք գտանին [illegible], որպէս Լեւի[illegible] լինի, զոր կոչեն Ճեր. փառն ոչ [illegible] դրոշ. [illegible] այն[illegible] կոտորեալ են ի մարդակերպութիւն, մինչ զի յետ գտելոյ յօրագերս Անգղիացւոց՝ երկու հարիւր մարդիկ կոտորեալ են ի միում ամսուջ. փառն որոյ անբաւթիւն խառնեցեալ է և հրապարակեալ. զի ոչ ազատէ զեր մի, այլ հարիւր մաւշել (փղանցոյ). և բազում մեռուցանել զօձեր, ընկեն զղլուխն. Փղանցի փառն օձարին մեծութեան որխմանն ակե[illegible] մարդիկ ապաւինի[illegible]. իսկ անբաւթիւն անտանելով զգուշութիւն չիմանալոյ. պակասեցուցանէ զմեծացն, միայն 50 ամսոյ լի յով. փառն որոյ բազում անզգամ զանց ածելով [illegible] յառաջ մեր պատահեցաւ վանդել երկուց մարդոց. եթէ միայն [illegible] լինելին [illegible], ազատեալ եղև մինչ ցարդ. [illegible] ի Մադրասէ ա[illegible] յայս կղզի [illegible]. փառն որոյ [illegible] լինին փանտք. և երկիւղ [illegible]. և [illegible] թիւն [illegible] կամ [illegible] նել, և կամ [illegible] համացանել. զի [illegible] լեզին. Որպէս և այն երկիր [illegible] որ եղեւ [illegible] 1837 թիւ. [illegible] այս կերպն [illegible] մի մերձ [illegible] ի [illegible] քաղաքին. և [illegible] ի Չինացւոց և ի Մալայեցւոց ի [illegible] քաղաքիս և [illegible] համ-

ուսմունք յառաջիմանալ՝ պատուէ ժողովոյն երեւելեաց յԱկրայ ՚ի կառա. և հռչակ ուրեմն զայն հռամանն, և յԵկեղեցի մեր, որոյ ՚ի դաւիթն լինել. որոբանից կանգնեալ զօրով քահանայից, յարձակին հասարակաւ ՚ի վերայ սեղեկոտին՝ զոր զգեցեալ էր քահանայն, և անդէն յերկիր թաւալէ. բայց նա ՚ի նմին ժամանակի հնարս իմն մտածեալ, իբրև անձն փրկեալ կայ Մայր տաճարի, զի մի վնասեսցի. այլ կառավարն այն վարժմնի ջնջեալ բառնալ եկեղեցւոյ իւրեանք. սակայն անդրանիկ լինելով՝ ոչ կարէ խոնարհել, այլ միայն սաստիկ և բերանով ձայնէ զնա և կոչեալ զնա իբրև մեռեալ, զնա ՚ի կողմն Ընծայութեան աղօթիցն, ուր՝ զեկեղեցին ՚ի վերայ հանեալ մեռ, և ՚ի միւս ասար 40 զինուորք ակրայեցիներ դնացեալ շրջապատեն զնա, և զեկեղեց հրացանաց աստուածն. զայս պատմեցին մեզ Պարոնայք, իսկ ՚Բահանայն ասպնջութիւն գտանէ 6 ամսօք յանկաղինս ծառայելով, և իբրև Ըստուածային սպանութեանն փրկի յայս կատարի զադրմէոս.

Սեպտեմբեր 13 Պատարագեցի, և հրաւիրեալ զժողովուրդն զաւ Մըկեղեցի յերեկոյեան ժամն Համդեսարու կողմն Բոսֆորացի. զոր ժառանգութեամբ կատարեցաք. որոյ հրամանաւ ներ Եկեղեցին զինուոր փոխա. ՚ի չորս կողմն Եկեղեցւոյ չորս սեղան կանգնեցաք. և բաց օրինի աղօթեցին կատարեցաք զամենայն Սրբազանսցաք զաւուրս անծախիւ ծանուցանելով, զոր ոչ ոք ՚ի բնակչաց զայդ տեսեալ էին. Թէպէտ յոյժ բազումք. և խառնեցան ՚ի քարոզութեան, մի բաժանեալ հիւանդէն քարոզել ՚ի վերայ Հայր մեր աստուածային աղօթից, մինչև բացցի մեզ յաջողակութիւն զնալոյ ՚ի Բեթղեհեմ.

Սեպտեմբեր 28 ծնաւ դուստր՝ Տիկին Եղիսաբեթ Բեկերոսմ Սմիթեան Սանփաստում.

Հոկտեմբեր 6 եկն ՚Քահանայն Տէր Գրիգորն ՚Սպարապետութեան ՚ի Պիտոնկոյ. որ էր այր խոհեմ և զգաստ, և ժամն քաղաքավար կենդանութեան հասարակ լիրջ մեծամէն, մէկ ամիս ՚ի ձեւմ, և մէկ ամիս ՚ի մնաւոր ժամով. սակայն մտածեալ խմ պէտրաութեան ունկնդիր, յորդորեցի զարամայն պահել զ յառաջ ՚Քահանայ մի սաս, քանզի ճ զ խոհ զեկոյ հարկաւոր պատուհասն հանդիպեցի յայն մէկ ամիս. զոր սատուցեցին Պարոնայք Թէ յերուն կը քանզի Պարոն Գրեթոր Զօրապետ ասաց ՚Քահանայի Թարգման. միայն Ընգղիացի ՚Քահանայ մի բերան ՚ի Թագաւոր, և յայս ունկնդր զոլորական նոր վճռահատոր ՚Քահանայի.

Յաւուրս այսոսիկ եկն Կողմնորդ Թագաւորութեան Եպիսկոպոսն Ընգղիացւոց վասն շինութեան Վանքէթի Եկեղեցւոյ խորհրդոց. (որ է մերձ մեր Եկեղեցւոյն իբրև ՚ի հնգեկեալ). Սրբազան յանձնառականս զրութիւն կայր ՚ի ձեռս իմ՝ յԸնգղիացի Եպիսկոպոսէն Երուսաղէմի Ընէքասարէտ Սեբաստիայ Արմենի կոչեցելոյ. յղեցի զայն առ նոյն Սուրբ Եպիսկոպոսն. որ ցանկացաւ տեսանել զմեզ. վասն որոյ գնացաք ՚ի տես նորա լինել յառաջոյ Պարոն Ակոբայ Ս. Աւետեան. որ բաց զհամբերել զբերան Ընգղիացի Թարգմանաց հարազատատարապարապանքոյն հարցմանց նորա պարապաակապանքին. քանզի բազում յորդորութեանցն ընկերելով խնդրե ըստանակարար հարցանէր զաղզամ՝ ինչ. և մեք բաց հարկին պատասխանէաք համառօտիւ. և խոստա-

ցուց տալով զնիզ առ ՚ի ծանօթու-
թիւն Աշխարհի անգղիոյ, առ այս
ջերմեռանդութեան մատուցեալ՝ եղեւ
յամն զոր ՚ի մեր ազգին. և ՚նա
ընկերաց մեր մինչև ՚ի գլուխ տանե-
լ խոցն, և գործահանձարք ողջունիւ ու-
ղևորաց զնիզ. առեւորն ոչ կատա-
րեաց զխոստումն իւր, զի դիմի հա-
ւաքելոյ մարդկայ իբրև 2800. փոխ
լինելութեան կանխագիտէի, զնաց ստա-
րեն ՚ի Աստիճանոս —։ Հասարակ՝

Ուղղութիւնավորութիւն։

Բարեբաստիկ Լու իւր այս պաշտպանութեան և սիրելի ծառայ Դուսմեայ Աստուծոյ Առաքելին Գրադիոյ, հասրաւ ՚ի մեզ զաւակ ուրախութե մեծապատիւ փառաւորութեան պաշտօնավարելով տանս սուրբերութեան մեծա- կին, կամեցաւ ՚ի ձեռն որոնողնաթուրութեան ՚ի զրուցն տանել զհասն եւ ըղ։

Ջանալ հոր ողորմելին մամ զուածք մարդուցեալ փառն ներգործելոյ ՚ի մերայ յաւարս և երկիւղի զիրդաւանանին, յետ բանի մի ասաւոց զենի յաւա- գործաւորութեան մանկոյն, գիւղ գեղջկոյն աւ- հարելի եղեն նազու լինելով գլխոյն սաստիկ հաստա- չանաց յալշ և այլ մասանց տանն։ Աղա յալշ ըմն նուասք այրին կոչեցաւ ՚ի ձայն՝ որ անհնարւուր զգածմութեան բերէր ձայնի մանկոյն և. թուէր երամբ, յնինք՝ բարեհանգոյց որինակելուն եթէ զոյ տուհասն ընդհատակ սիրոյն՝ զոր միաժամայն ցուցեր նմա, տեր ուրախե զգուշար մեր յանձնառութեան Լու ի այլ Բարեբաստիկ՝ ակ ՚ի սափա արհամարհելոյ նմա զործմունքը զոյն պատասխանին արգելեալ կամ ՚ի բաւարարն, և չէր հնար պաշտպանութեան խնդր. մեծ- չի ՚ի զարդ չպէտի խնդիրս այս։

Ըստ որձի զդանս ընդունելութե ընդ ժամս նոյն զերբ- ընկալեան ձայնիս այսորիկ՝ մինչև բարելբը կոչեն- յաւ, և երբեմն եւ ՚ի ներկայութեան, որոնաւոր- խնդրեն որ ըղձի հայր և անդանայի։

Հատ այ ապրեմն հասնելոյ կնոջն ՚ի պատասխանատուն բանիցն խառնակցաւ զոր եթէ ՚ի աւանմանեալ ստուր յայց նկարեցեալ ինդրեան ՚ի տան իւրուում. ընդ ողջամ- զեռն ուրուաք և զուգցէ զմիապետական ընդունակու- թեան իւրոյ զորն յարգում անդամ մեղսեաց սա- նելի, տալա աստղ յամենաճառութիւն զոր աւտոյն իւր։ Պայմանեալ հայրն նոյն արժէն զմիաբանելոյ զի փառ- նեալ, ի զամենայն ինչ իւր չհասանելութեանց և մերն փոյթաւ տնկարն մատաղաղեաց յարգեալ իւր հրաշալի՝ յանձն եւս պատասխանատուութեան։

Մինչ զատանեալ ՚ի տանն իւր յալշ ամն զոլ զա- նոսա որ ամն մխիթաւանեալ ՚ի մեծութեան, աղաչանու- թեան, և անուղղայ ութեան. եղ ՚ի մեջ նաւորս խոհագոյն ընդ ծնողացեալն զոր յանձնակամ եղա- նակ և մանկոյ ՚ի տանն նոցա, այնպիսի նմա եղա- նակաւ մարդկան ընդ նու մնչ փարախուն. մեջ

բանին փոխ եղ նմա զմեծերն զուժոր զրաւեալ։

Որով կարող եղև նա զարդարել զտանն իւր զե- ղեցկագոյն եղանակաւ, և գնել զմեծ քանակու- թիւն արծաթի զարդեղէնաց։ Հաւանականն եղև սմաքա այսորիկ ընդ մեծ զուժարոյ վերայ զորս եղայց զզուշաւոր մեջն բաւարարելոյ. եւ նմա ըղ- հաւանութիւն իւր և ՚ի մեջոցի քանի ամաւուց ա- մուսնացաւ ընդ փեսայանայել և փառաւոր որի- արդեն։

Գնացեալ աղա ՚ի տանն ինքնագլուխ առ ՚ի յետ մեծարել զինքն առանց զրամի, ծախսից նմա զպարագայից զոր այն. յորժամ այդն ծերանեն ըն- ծայեալ նմա զրալը զուժարն պաշտմունս չհրա- տարակելոյ պարտն ՚ի նշաւակ անձին իւրոյ. որ մինչ ծեծանգեցաւ խորհրդոյն։

Թարգմանութիւն. Ա. Ղ. Ա.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Յայտնի լինի Պատուելի Հասա-
րակութեան Մեսրոպեանց ՚ի Աշխա-
րհ զի Պօրտնայք Պօլսոյ Խոջամա-
լեան և Յարութիւն Ըմբռահանեան
Ֆ ուլայեցիք, եկեալ այր և սե-
նեակ զի պատուելի Ազգն ամաչեալ
հայցեն ունէաք առ ՚ի չգոյն Հայ և
մարդոյ գործակալաց՝ խորհեցան Ըն-
կերութեամբ Հաշտարան բանալ ի սա
մեծամեծ Ֆ ուլայեցի մաքուր, հա-
մեղ և հարուստ հաց, գաթայ, թերթ.
և խմորեղէնս թխել։ Ընդունելք
թէ պատուելի Հասարակութիւն մեր
չորհ արարեալ տալով հայրենա-
կից պարոնաց՝ փոխանակ ՚ի օտար ան-
հաւատայն գնելոյ՝ ՚ի նոցանէ գնե-
լեն զօրական մաքուր հացի իւրեանց.
Որ որ յետ զփորձն առցէ դժուարին մի
հաց համեմատ տալով՝ ընդարձակի
թուղթն սատարութեան՝ միայն փոխ
սատուգեալ՝ թէ քանի դնաւք գտանի-
ցեն. և մեքան հաց ոչխոյ. որպէս
զի համեմատ նոցա շարունակեսցեն
գործն.

ՏՕՆԱՑԻՆ ԼԱՒՐ
Ծ՚ՆԵՒՆԴ

Տեղին Անդր Մերտակ Մարգիս Յովհաննէս ծնու- Գրաւոր. Ձիւն 19.

ՏՊԱՐԱՆՆ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Մ. Գ. Թոփչեանեան Վ. Կերտեաց